

**SER DONA, NEGRA, FILLA DE PERSONES MIGRADES I
MUSULMANA AMB HIJAB A CATALUNYA**

Autora: Fatumata Waggeh i Ceesay
Tutor: Joaquin Brugué i Torruella

Treball Final de Grau
Facultat d'Educació i Psicologia
Grau en Treball Social
Curs acadèmic 2019-2020

Índex

1. Introducció	3
2. Justificació, objectius i metodologia	4
2.1 Justificació.....	4
2.2 Objectius	5
2.3 Metodologia.....	6
2.3.1 Instruments:	6
2.3.2 Procediment.....	6
3. Fonamentació teòrica, anàlisi dels fluxos migratoris a Espanya i Catalunya i incidència dels mitjans de comunicació en la formació de discursos	8
3.1 Aproximació teòrica i conceptual	8
3.2 El flux migratori i la seva evolució a Espanya i Catalunya	12
4. Com és viure a Catalunya sent dona, negra, filla de persones migrades i musulmana amb hijab?	16
4.1 Experiències vitals de dones, negres, filles de persones migrades i musulmanes amb hijab	16
4.2 Aprenentatges derivats de les històries de vida	26
5. Conclusions	31
6. Referències bibliogràfiques	33

1. Introducció

En el present treball es pretén fer una investigació sobre les conseqüències que té el racisme institucional en termes educatius, laborals, islamòfobs i en la formació identitària de les persones racialitzades nascudes en territori nacional. Aquesta exploració anirà dirigida concretament a dones, filles de persones migrades, negres i musulmanes amb hijab.

Procedim a fer l'estudi a raó que creiem que el fenomen migratori genera grans contradiccions polítiques, econòmiques i socials on el racisme hi troba la seva justificació d'ésser i prestar-se en diferents àmbits que afecten la vida de les persones. Ens sembla interessant tractar aquest tema per fer visible els problemes als quals s'han d'enfrontar les persones racialitzades, ja que moltes vegades passen desapercebudes.

Aquest treball es dividirà en tres apartats: en primera instància, a la part teòrica farem una aproximació conceptual sobre el fenomen que es vol estudiar; analitzarem les diferents variables que constitueixen el discurs discriminatori, xenòfob i islamòfob; intentarem donar una visió general sobre el flux migratori a Espanya i Catalunya en termes històrics i finalment, es revisarà la incidència que tenen els mitjans de comunicació en la formació de discursos. En segona instància, passarem a la part pràctica on mitjançant l'eina qualitativa de les històries de vida, ens posarem en contacte amb cinc persones que compleixin les característiques que comentàvem al principi: dona, filla de persones migrades, negra i musulmana amb hijab. El que es pretén fer amb elles és plasmar en primera persona un conjunt de realitats i veure com certs comentaris, actituds o comportaments poden afectar a la vida quotidiana d'una persona racialitzada.

Un cop realitzades les entrevistes sobre les històries de vida, passarem a la darrera part que tractarà d'analitzar-les tenint en compte els següents ítems: racisme, islamofòbia, crisi identitària, discriminació escolar i laboral. Es farà una valoració, doncs, de com la mirada etnocentrista afecta aquell que té totes les característiques que comentàvem fent així que el racisme institucional es vegi patentada i la inclusió social sigui quelcom utòpic.

2. Justificació, objectius i metodologia

2.1 Justificació

El procés migratori a Catalunya, ha accelerat el ritme de creixement de la societat passant de 1.966.382 habitants l'any 1990 a 7.543.825 l'any 2018 (Idescat). Aquests importants canvis demogràfics han comportat molta diversitat en termes de països d'origen, llengües, maneres d'entendre el món i de viure. Amb la nova situació s'han generat contextos multiculturals que poden ésser potencialment enriquidores, ja que permeten tenir diferents paradigmes des d'una visió global. Ara bé, no sempre es rep aquesta diferència com a quelcom positiu, sinó més bé com una problemàtica a l'hora de portar a terme els processos d'inclusió social. D'aquesta manera, alguns mitjans de comunicació fan servir discursos per remarcar aquesta diversitat presentant la impossibilitat d'assolir una convivència pacífica. De fet, aquesta última premissa va impulsar que triéssim un objecte d'estudi relacionat amb la contraposició que generen els temes de la immigració i com aquestes responen a un sistema estructural més complex. Així doncs, el següent pas que havíem d'adoptar era la concreció del tema escollit: la immigració, ja que aquesta conté moltes vessants i es pot treballar des de diferents perspectives.

Després de fer una exploració entre totes les temàtiques que podríem escollir, vam decidir que l'objecte d'estudi havia d'anar enfocat a respondre motivacions personals. Fruit d'aquesta última idea, vam procedir a centrar-nos en la història de vida dels nostres pares. Ells van emigrar a finals dels anys vuitanta amb l'objectiu de millorar la seva condició econòmica treballant, principalment, en el sector de la indústria. Si bé són moltes les anècdotes que ens han explicat al llarg de la nostra vida sobre els seus primers anys de residència a Catalunya, podem determinar que en la majoria d'elles hi havia un component comú: el racisme. A través de les històries també vam poder observar com aquesta discriminació es va donar de manera més visible cap a la nostra mare: dona, immigrant, negra i musulmana amb hijab. La raó de ser d'aquest tema no aniria molt més enllà si, després de trenta anys de la seva partida de Gàmbia, on el procés migratori s'ha accelerat com ja explicàvem al principi, amb importants canvis demogràfics, nosaltres no haguéssim patit en primera persona discriminació i un sentiment de rebuig en moltes esferes de la nostra vida social, acadèmica i laboral generant-nos, en conseqüència, una crisi identitària.

Creiem, per tant, que és completament necessària la realització d'aquest treball a fi d'analitzar com patim les persones racialitzades un problema estructural que ens impedeix exercir la plena ciutadania en un país on hem nascut, crescut i on tenim la intenció de viure al llarg de

la nostra vida. A més de tenir en compte que no només suposa un gran repte per les persones que en pateixen les seves conseqüències, sinó pels professionals que han de fer front a nous paradigmes, noves realitats, maneres de fer, sentir i entendre el món, i que obliguen a desenvolupar una capacitat crítica, observadora i respectuosa davant allò que es desconeix o no es percep com a propi. Així doncs, probablement, els professionals destinats a l'acció social haguem de formar-nos més que els nostres antecessors, tenint en compte que la migració ha obert noves interrogants. Per tant, creiem que des del treball social, ara més que mai, hem de fer prevaldre la nostra professió com a quelcom essencial per construir societats diverses i inclusives que permetin desenvolupar un bon nucli convivencial i mai no ho aconseguirem sense tenir en compte l'experiència personal d'aquells que en pateixen les seves conseqüències.

Un cop justificada l'elecció de l'objecte de recerca, havíem d'establir objectius per tal d'acotar i centrar-nos en un tema concret.

2.2 Objectius

Els objectius que ens plantegem en aquest treball pretenen mostrar la realitat d'una persona racialitzada. El racisme, doncs, és el tema central de la nostra investigació pel que vam pensar que principalment, havíem de fer una aproximació conceptual. A l'hora d'establir aquest primer contacte, ens vam adonar sobre la complexitat del fenomen que volíem estudiar i la dificultat que ens portaria poder plasmar-ho. D'aquesta manera, vam decidir partir de la base dels contextos i experiències de les persones que ens envolten formulant-nos la següent pregunta de recerca: com viuen les dones, negres, filles de persones migrades i musulmanes amb hijab nascudes a Catalunya?

Per aproximar-nos a la resposta, vam dissenyar els següents objectius, els quals han orientat el desenvolupament del present:

- Conceptualitzar el racisme, així com identificar possibles conseqüències del fenomen
- Conèixer la realitat de les dones musulmanes amb hijab, negres i filles de persones migrades
- Analitzar els ítems corresponents a les històries de vida per tal d'extreure'n una conclusió

Un cop vam formular els objectius, calia passar a la darrera part d'aquest apartat: la metodologia.

2.3 Metodologia

Tenint en compte la pregunta de recerca, vam creure oportú que la investigació prosseguís una metodologia qualitativa orientada a la comprensió, interpretació i anàlisi. Vam escollir aquesta perspectiva, ja que ens permetria una millor aproximació al fenomen, profunditzar en les vivències, experiències, reflexions i sentiments que les participants estiguessin disposades a compartir en relació a com viuen en un context de racisme.

Partint d'aquesta base, doncs, vam observar que la subjectivitat i complexitat que acompanyen les experiències vitals s'havien de plasmar mitjançant l'eina de les històries de vida, entenent aquestes com "una anàlisi i transcripció que efectua un investigador del relat que realitza una persona sobre els esdeveniments i vivències més destacats de la seva pròpia vida. L'anàlisi suposa tot un procés d'indagació, a través d'una metodologia fonamentada en entrevistes i xerrades entre investigador i protagonista, sobre els sentiments, la manera d'entendre, comprendre, experimentar i vivenciar el món i la realitat quotidiana." (Martín, 1995). "Així, és a través d'aquesta posició que podem fer una exploració sobre el context social, cultural, econòmic i polític, en clau de passat, present i futur" (Blanco, 2011) de les nostres participants.

2.3.1 Instruments:

Els instruments que hem utilitzat per portar a terme l'objecte d'estudi són els següents:

- **Fitxes personals:** en la fitxa s'han tingut en compte els següents ítems: nom, edat, sexe, estat civil, nivell d'estudis, lloc de naixement, nacionalitat, experiència acadèmica i laboral, situacions racistes, islamòfobes i el procés de creació identitària.
- **Entrevista:** aquestes han anat encaminades al relat de les persones entrevistades i en com viuen en primera persona situacions adverses que els impedeixen l'exercici d'una ciutadania plena. Per fer-ho, vam tenir en compte quatre aspectes: descripció, situació escolar, laboral, experiències personals de caire racista i islamòfoba.
- **Observació participant:** aquesta tècnica ens facilita una sèrie de dades útils com ho són el coneixement de les expressions, sentiments, percepcions i gestos.
- **Gravadora:** es va gravar la veu de les participants per poder fer una bona transcripció. Vam valorar que estar amb la llibreta i anotar els aspectes que consideréssim rellevants limitaria l'escolta activa.

2.3.2 Procediment:

Ens vam posar en contacte amb les diferents participants mitjançant les xarxes socials i, un cop confirmada la seva participació, vam establir un calendari per poder realitzar-les en principi durant el mes de març que, degut a la situació d'emergència social del

COVID-19, només en vam poder realitzar dues. Les tres restants, doncs, les vam fer igualment de manera telemàtica a principis del mes d'abril.

Les entrevistes les vam portar a terme de manera individual i en un principi havíem determinat que seria un espai on cadascuna de les participants se sentís còmode: cafeteria, bar... però finalment les vam fer per *skype*. Abans de començar amb elles, exposàvem l'ús que faríem sobre les seves dades i el seu consentiment, un cop acceptaven parlàvem sobre la confidencialitat i la possibilitat de firmar-ne un acord del qual ja disposàvem, però cap ho va valorar sempre que en la transcripció de les gravacions es garantís l'anonimat. Seguidament, explicàvem la finalitat del treball i que el nostre objectiu era mostrar una realitat en diferents àmbits, no explicàvem els ítems que anàvem a avaluar per no condicionar el seu discurs i, de tant en tant, fèiem alguna pregunta oberta per reconduir-les. Durant les entrevistes, ens vam adonar que moltes d'elles s'emocionaven al recordar situacions incòmodes que van haver de patir i que, al final, formen part de la seva personalitat.

3. Fonamentació teòrica, anàlisi dels fluxos migratoris a Espanya i Catalunya i incidència dels mitjans de comunicació en la formació de discursos

En aquest apartat mostrarem aproximacions al fenomen del racisme a través de diversos aspectes. En primer lloc, des d'un punt de vista teòric i conceptual, analitzarem les diferents variables que constitueixen el discurs discriminatori i xenòfob, i també com totes elles responen a un sistema superior i complex: el racisme institucional. Seguidament, intentarem donar una visió general sobre el flux migratori a Espanya i Catalunya, fent un incís en la seva evolució en termes històrics i estadístics. I finalment, analitzarem la incidència que tenen els mitjans de comunicació en la dispersió dels discursos racistes i islamòfobs i com, en conseqüència, afecten la vida social de les persones que la pateixen.

3.1 Aproximació teòrica i conceptual

Abans de procedir amb la investigació, creiem necessari aclarir els conceptes i terminologies que utilitzaríem. D'aquesta manera, es busca que el lector faci una distinció entre els mateixos i conegui la descripció que correspon a cadascuna..

En primer lloc, explorarem el terme **racisme**. Aquest és concebut com “una doctrina ideològica en la qual s'estableix una manifestació de rebuig cap a aquells individus que han estat definits per tenir unes característiques físiques diferents a les occidentals. També es percep com la defensa de l'existència de les races en l'espècie humana.” (Todorov, 2000). Així doncs, aquesta descripció introdueix la qüestió de les “races”. “Tot i que al llarg del temps hagi estat substituït per la terminologia de la “cultura”, ambdues solen ser utilitzades per categoritzar a les poblacions orientals.” (SOS Racisme, 2018)

El racisme, doncs, és “qualsevol forma d'exclusió, segregació, discriminació o agressió a les persones per motiu del seu origen ètnic o nacional; pel color de la pell; per creences religioses; pràctiques culturals o de qualsevol altra mena. No és només una ideologia, és una pràctica sistemàtica i rutinària que es fa necessària per mantenir una estructura de poder basada en l'hegemonia cultural occidental. Es manifesta en les relacions institucionals i en les relacions quotidianes. Es produeix i reproduïx constantment. Pot manifestar-se de forma explícita en el llenguatge racialitzant o de forma tàcita. És estructural, amb arrels profundes en un passat

d'esclavitud, espoli, usurpació, dominació i explotació en el context de la modernitat colonial.” (SOS Racisme, 2018)

Un cop definit el primer concepte, passarem a fer-ho amb la xenofòbia. Cal destacar, d'entrada, que “des del punt de vista teòric, la xenofòbia i el racisme no són el mateix. El racisme inclou col·lectius que, per definició, no entrarien en la xenofòbia, com ara la discriminació al col·lectiu gitano o persones amb trets ètnics d'altres indrets però nascudes aquí. Normalment qui és xenòfob, és racista. Així doncs, a la pràctica, la diferenciació és més acadèmica que no pas real.” (SOS Racisme, 2018)

La **xenofòbia**, per tant, “és la mostra de rebuig o exclusió de tota identitat cultural que es viu com aliena a la pròpia pel fet de ser-ho. Aquesta identitat cultural aliena es veurà plasmada en l'estranger, terme que simbolitzarà a l'alteritat en relació amb el seu lloc de procedència i a la condició d'estrangeria. En aquest rebuig s'identifica la idea de “l'altre” com a immigrant.” (Perceval, 2013).

Cal tenir en compte que “la pràctica excloent d'aquests estrangers es materialitza a raó de la competència de “l'altre” davant del “nosaltres”, i comporta rebuig a que la persona s'integri en l'ambient. La idea subjacent és que aquest pensament i exercici del mateix es potencia en moments de crisi, en els quals l'estranger es converteix en el boc expiatori de la situació crítica, tant en temes econòmics com socials, per dur a terme la seva posterior expulsió.” (Abad, 1993)

Un altre dels conceptes que trobem essencials desenvolupar és el de la **racialització**. Moha Gerehou, president de SOS Racisme de Madrid, en un article publicat en *EIDiario* ens comenta que d'entrada tots som racialitzats. Tots formem part d'alguna categoria racial o ètnica per la qual la resta ens identifica: blancs, negres, asiàtics, gitanos ... Racialitzat no és la forma políticament correcta de dir 'negre', sinó que és una manera des de la qual descriure la categoria racial. El concepte, per tant, defensa l'existència d'aquestes categories. És una categoria més, com poden ser el gènere o la sexualitat. En sentit estricte, una persona racialitzada és una persona que rep un tracte favorable o discriminatori en base a la categoria racial que la societat li atribueix. Gerehou, per tant, considera que, encara que tots siguem racialitzats, les conseqüències que té no són les mateixes per a tothom. Per fer més clara la present explicació, farem ús d'un exemple que exposa ell mateix:

Recordo quan una vegada, a l'anar llogar un pis per telèfon, la senyora em va atendre molt amablement fins que gairebé tancant la conversa li vaig dir que em deia

Mohamed. El seu to va canviar i quan vaig anar a la casa, sense deixar-me entrar a veure-la, em va explicar que no volia "a gent com jo". No es referia a la meva alçada o al meu cabell arrissat: els seus pensaments es van centrar en tot allò negatiu que podria tenir posar a una persona negra a casa seva. Ho va fer sense mirar el meu cas concret, sinó aplicant la brotxa grossa dels estereotips: no em va preguntar si era pobre o milionari, ni va voler saber si portava 10 anys compartint pis impecablement o si era la meva primera experiència. Només va veure el color de pell, i això va tenir prou per negar-me l'oportunitat.

Darrere d'aquest exemple i d'infinits casos més hi ha la racialització, i aquesta no només té a veure amb el color de pell sinó també amb factors com l'origen migrant, les formes de parlar, els trets físics i un llarg etcètera. Depenent del context aquestes categories varien, deixant unes conseqüències o unes altres (Gerehou, 2020). La qüestió, doncs, es planteja quan normalment aquest concepte s'utilitza per fer referència a les persones que no són blanques, quan a la definició d'aquest sembla ser que s'inclou a totes les jerarquies. L'autor ens continuarà dient que això té els seus orígens en que sempre s'ha associat el "no ser blanc" amb ser "de color", de manera que si no tens la primera aparença física se't considera diferent i, per tant, racialitzat. I és per aquest motiu que al llarg del treball farem ús d'aquesta terminologia per referir-nos a totes aquelles persones que no són blanques i, més en concret, en aquest estudi, que són negres.

Ara bé, tenint en compte els objectius del nostre treball, creiem essencial tractar sobre la islamofòbia, ja que quan passem a la part pràctica veurem diferents components relacionats amb aquest. Així doncs, procedirem amb una aproximació històrica i conceptual i, per aconseguir-ho, farem una anàlisi sobre els canvis que hi ha hagut a Occident en relació amb l'Islam durant la dècada dels noranta. També subratllarem la importància que va tenir l'atemptat de l'11-S a escala mundial per anar consolidant a poc a poc el concepte d'islamofòbia i els seus efectes. Finalment, ens centrarem en un d'aquests efectes, el que va patir la dona musulmana i el vel.

En relació amb aquesta idea, segons Martín i Grosfoguel (2012) des de finals de la Guerra Freda una sèrie de "pors socials" s'han anat escampant per les democràcies occidentals. Entre aquestes, la por a tot allò *que tingui referència al musulmà* sembla haver-se convertit en una dels més destacats. És a dir, que és precisament aquesta "por social" cap a l'islam la que ha permès la consolidació de discursos antimusulmans que s'han plasmat en la manera de percebre'l. Sobre aquesta última premissa, el llibre ens dirà que *aquestes pors socials no són sinó l'expressió d'una creixent islamofòbia*.

En aquest context, a partir dels anys 90 a Europa es produeix un fenomen que fins a la data no havia sigut tan important: la immigració i, en concret, la immigració musulmana. Així doncs, a Europa, la immigració musulmana va quedar sota sospita. Paral·lelament, es desenvolupava un discurs que contraposava la seguretat i les llibertats. Per garantir la primera, segons els arguments dominants, s'havia de restringir la segona (Segura, 2013). Podem entendre, per tant, que el fenomen de la immigració ha esdevingut un element clau en la implantació dels discursos islamòfobs i de rebuig cap a tot el col·lectiu musulmà. S'ha generat d'aquesta manera una creixent necessitat de crear mesures antiterroristes, sobretot després de l'11-S, que procedirem a analitzar posteriorment. I amb l'impuls d'aquestes mesures, la restricció de les llibertats.

Aquest rebuig cap a la comunitat musulmana anirà adquirint forma a partir de l'atemptat de l'11-S que, sens dubte, marcarà un abans i un després en la percepció de l'islam a Occident. Segons Segura (2013), a Europa la reacció davant l'11-S va contribuir a alimentar els moviments populistes¹ i va estimular una islamofòbia que ja venia manifestant-se des de la dècada dels noranta, a mesura que augmentaven els immigrants musulmans. És a dir, tots els prejudicis i temors respecte l'islam, inevitablement, es van intensificar. De la mateixa manera, es van impulsar mesures antiterroristes que tindrien el seu origen als Estats Units, "el pas més important [...] llei antiterrorista [...] que introduïa importants canvis legals en els drets fonamentals [...] en matèries de llibertat d'associació, d'informació, d'expressió, de representació i del dret a un judici ràpid i públic, i que atorgava més poders al govern per detenir a sospitosos del terrorisme [...]" (Segura, A. 2013: 335-336).

De manera que l'islam va quedar al punt de mira, era quelcom que s'havia de combatre per la subsistència del model occidental i, per fer-ho, era necessari restringir les llibertats personals, normalitzar el sentiment de rebuig cap a tot allò amb relació al musulmà i, per tant, l'islam va passar a ser l'enemic. Així doncs, no hi ha cap dubte sobre que l'11-S i les seves esquelles, entre elles el discurs de guerra contra el terror, formen part de l'ambient que explica el recent creixement de la islamofòbia. (Martín i Grosfoguel, 2012).

Segons els mateixos autors, aquest rebuig cap a l'islam representa una discriminació creixent en l'àmbit europeu occidental que està afectant la vida social i a les oportunitats de milions de ciutadans del continent. És a dir, tots aquests discursos i les percepcions negatives que aquestes han comportat es veuran reflectides en els diferents àmbits de la vida de les

¹ És un concepte polític que permet fer referència als moviments que rebutgen els partits polítics tradicionals i que es mostren, a la pràctica o en discursos, combatius contra les classes dominants.

persones que les pateixen (els musulmans). A més, cal tenir en compte que a la dona musulmana se l'estigmatitza per portar el vel, ja que fa visible la seva creença religiosa. El Gharbi (2017), comenta que la nostra identitat religiosa és molt més visible que unes altres. Per tant, aquest fet provoca, inevitablement, que quan es parli de l'islam la figura del vel sigui un element imprescindible.

La **islamofòbia**, doncs, "té lloc quan un grup dominant de persones té l'objectiu d'apoderar-se, establir i ampliar el seu poder mitjançant la creació d'un boc expiatori, real o inventat, a través de la construcció de l'"altre", diferent d'un mateix i de la seva societat. Es construeix una identitat musulmana a la qual s'atribueixen imatges i termes que homogeneïtzen a tots els membres de la comunitat. Per això, la islamofòbia ens diu més sobre la identitat i la ideologia de qui comet l'acció (individus, grups, institucions) que sobre l'islam o els musulmans" (Martin i Grosfoguel, 2012).

Per acabar aquest apartat trobem essencial mostrar com tots els conceptes que hem analitzat responen a un sistema complex, alimentat per un marc jurídic i polític que situa les persones estrangeres en una situació d'inferioritat de drets i d'oportunitats: el racisme institucional. "Tots aquests àmbits interactuen. És molt difícil que la societat vegi com a iguals aquells que les lleis tracten com a diferents, i és difícil que les lleis avancin si defensar postures contràries a la immigració dóna vots" (Vives, 2009). I és per aquest motiu que en el següent apartat veurem com han estat els fluxos migratoris per entendre la complexitat d'aquest sistema i com, doncs, afecten els mitjans de comunicació en els discursos racistes i islamòfobs.

3.2 El flux migratori i la seva evolució a Espanya i Catalunya

El context socioeconòmic espanyol dels anys vuitanta i noranta "difereix en elements essencials del que va caracteritzar els països europeus del nord d'Europa en el període 1950-75, durant el qual van rebre la major part dels seus immigrants. Al principi del segle XXI, Espanya es troba immersa en el dilema de ser alhora un país que compta amb un important nombre de ciutadans que viuen a l'estranger i amb una presència cada vegada més gran de ciutadans d'altres països que venen a viure a Espanya." (Aja, et al 1999) És en aquest context quan els nostres pares decideixen venir a viure a una Espanya en vies de desenvolupament en termes industrials molt important.

Segons Ribas (1998), a la dècada dels vuitanta, moment en què la industrialització va començar a deixar pas a la globalització, L'avenç tecnològic i l'obertura de l'economia

espanyola a l'exterior van condicionar la mobilitat del territori. Ens continuarà dient que és en aquesta darrera etapa on se situa la incidència de la Llei Orgànica d'Estrangeria del 1985, així com la regularització d'estrangers en un context de creixement econòmic i d'apertura internacional.

“Des de finals del segle XX fins al 2007, Espanya s'ha convertit en un país que rep immigrants procedents d'Àsia, Àfrica, Amèrica Llatina i Europa de l'Est. Aquest procés, nou a l'Estat Espanyol, provoca un debat al voltant de la conveniència de la immigració i els problemes que se'n deriven.” (Bofarull, 2020). De fet, alguns d'aquests problemes ocasionats per la diversitat que causen les immigracions són les que pretenem analitzar i mostrar en la part pràctica del present treball. Ara bé, prosseguirem amb l'anàlisi dels fluxos migratoris centrant- nos concretament en Catalunya.

Ribas (1998) explica que Catalunya, destinació clau de les migracions interiors en la darrera dècada del franquisme, ha esdevingut un pol d'atracció de les migracions internacionals. També comenta que “actualment és la segona Comunitat Autònoma en nombre de permisos de treball a estrangers no comunitaris alhora que ha presenciat la consolidació de les migracions internes desenvolupades en dècades anteriors. (...) Si el turisme ha estat el fenomen econòmic més important del segle XX per a Catalunya, l'arribada de poblacions amb uns projectes més estables, sigui com a mà d'obra qualificada o com a mà d'obra poc qualificada, sigui de països del «Primer Món», o de països del Tercer Món, també és un factor clau per explicar les dinàmiques actuals de la societat catalana així com les respostes polítiques als fenòmens socials”.

Segons el Departament de la Vicepresidència i d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya (2019) durant el segle XX, Catalunya va rebre un important volum de població de la resta de l'Estat. També, que l'entrada de població va anar disminuint a poc a poc fins que a partir de la dècada dels vuitanta el flux migratori amb la resta de l'Estat es va tornar negatiu. En relació amb les migracions internacionals, Ribas (1998) en fa una anàlisi i constata que fins a la dècada dels vuitanta, el volum de població estrangera a Catalunya havia estat escassa, ja que bàsicament es composava de població de països europeus i d'alguns països llatinoamericans com Argentina o Cuba. Una altra de les característiques que la mateixa autora revisa és la diferència del model català respecte a altres de l'Estat espanyol i constata que en comparació, hi ha una gran presència d'africans, tant magrebins com de l'Àfrica Occidental. Continuarà dient que “segons la divisió en quatre tipus d'immigració a Catalunya adoptada pel GES (Gabinet d'Estudis Socials, 1995), podem distingir quatre zones geogràfiques d'origen que recullen un total de deu països. El primer tipus correspon als països

del Magreb Central (Marroc, Algèria i Tunísia), el segon a l'Àfrica Occidental (Camerun, Nigèria i Gàmbia), en tercer lloc, les Filipines, i en quart lloc els països de l'Amèrica del Sud (Veneçuela, Xile i l'Argentina)".

Tot i així, cal destacar que tal i com informa el Departament de Benestar Social i Família, (2015), els volums en aquells anys van ser petits però l'impacte, malgrat tot, va ser ampli i els mitjans de comunicació van fer un ampli ressò d'aquesta arribada de població. Per tant, "podem conjecturar que s'incrementa l'interès quan les suposades diferències culturals, idiomàtiques i religioses semblen més pronunciades, i en aquest sentit els africans són els que desperten més atenció." (Pascual de Sans, A. 2002)

3.3 Incidència dels mitjans de comunicació en la dispersió de discursos racistes i islamòfobs

Els mitjans de comunicació, tant de masses com minoritaris, desenvolupen un paper fonamental en la formació d'actituds i comportaments socials i, per tant, el contingut que mostren probablement té un gran impacte en la societat.

Podrien ser una eina per contrarestar estereotips i promoure la comprensió mútua entre comunitats amb diferents religions, creences, cultures i/o tradicions però, contràriament, sovint presenten informació esbiaixada, parcial i distorsionada. D'aquesta manera, "es consolida un retrat negatiu dels musulmans (o de l'immigrant en general) i de l'Islam, ja que es presenta la religió com a monolítica, autoritària i opressiva." (Martín, 2012)

Avui en dia, la majoria d'aparicions de l'Islam en els mitjans de comunicació occidentals estan relacionades amb algun esdeveniment desagradable: atemptats, guerres, matrimonis forçats, ablacions, etc. Això provoca, de manera gairebé directa, que la major part del públic "occidental" associï l'Islam amb quelcom desagradable. Fan prevaldre aquesta aparença negativa mentre que, vertaderament, aquesta percepció no es correspon amb l'Islam i els seus valors. Observem, doncs, com "els mitjans de comunicació juguen un paper clau en la construcció d'aquestes idees i en la seva durabilitat i extensió." (Said, 2005) Això explica, en part, que l'imaginari col·lectiu d'occident percebi l'Islam de manera negativa i, en conseqüència, també a tots els creients d'aquesta religió. Sovint, "arran de la construcció social que els mitjans comparteixen amb la resta de població, s'acaba associant la religió islàmica amb la violència, el terrorisme i l'opressió" (Rico, 2015). D'aquesta manera, tota la incidència que tenen fa entendre l'auge de la islamofòbia i del racisme, i com aquesta afecta a la vida social de les persones que la pateixen.

Cal tenir en compte que “una de les estratègies que utilitzen els mitjans de comunicació és el control social, en tant que silencien als grups minoritaris, se'ls exclou i es restringeix el seu accés a l'espai mediàtic. Seleccionen de manera parcial qui hi apareixerà i, d'aquesta manera, si els hi interessa reforçar un estereotip donen la paraula a algun individu pertanyent al col·lectiu que millor encaixi. Mentre que en altres ocasions, directament ni tan sols donen l'oportunitat d'explicar-se al col·lectiu afectat.” (El-Madkouri, 2006).

Després d'aquesta aproximació, cal dir que queda evidenciada la complexitat del paper dels mitjans de comunicació a causa dels diversos actors i elements que hi intervenen. La presència dels discursos racistes i islamòfobs als mitjans de comunicació són motiu de la creixent exclusió del col·lectiu. “En promouvoir aquests tipus de discursos, fonamentats en tècniques discursives, i degut al seu poder de generar opinió pública, els mitjans tenen cert grau de responsabilitat envers les actituds racistes i xenòfobes, la seva difusió, normalització i acceptació per part de gran part de la societat.” (Salazar, 2009).

Per tant, “els mitjans de comunicació no només transmeten informació sinó que generen opinió pública vers la visió que presenten de la realitat i, per tant, acaben generant els marcs de comprensió de la societat i promovent certes actituds i comportaments.” (Salazar, 2009)

Així doncs, un cop haver analitzat els diferents fenòmens presentats, procedirem amb la part pràctica.

4. Com és viure a Catalunya sent dona, negra, filla de persones migrades i musulmana amb hijab?

En aquest apartat es procedeix amb la part pràctica del treball on s'ha fet servir l'eina qualitativa de les històries de vida. El que es pretén fer amb elles, doncs, és plasmar en primera persona un conjunt de realitats i analitzar com certs comentaris, actituds o comportaments poden afectar a la vida quotidiana d'una persona racialitzada.

La selecció de la mostra s'ha realitzat mitjançant cinc persones que compleixen les següents característiques: dona, filla de persones migrades, negra i musulmana amb hijab; residents a Catalunya; amb edats que es comprenen entre els vint i vint-i-dos anys i amb estudis superiors, ja sigui en curs o finalitzats.

Cadascuna de les entrevistes realitzades ha tingut una durada de dues hores (aproximadament) i degut a l'alt volum d'informació obtinguda, hem cregut adient seleccionar-la d'aquesta forma: àmbit educatiu; àmbit laboral; procés de creació identitària i altres.

4.1 Experiències vitals de dones, negres, filles de persones migrades i musulmanes amb hijab

Història de vida 1

La primera entrevistada és una dona de vint-i-un anys nascuda a Banyoles. Els seus pares són d'origen gambià i van emigrar a Catalunya a la dècada dels noranta. Ella té set germans i actualment tots viuen en territori nacional. Constata que mai no ha tingut cap problema dins de l'entorn familiar perquè "he sabut separar la cultura catalana i la dels meus pares".

ÀMBIT EDUCATIU

Recorda la seva estada a educació infantil i primer cicle de primària com una etapa entranyable. Però tot canvia a sisè de primària quan, per voluntat pròpia, decideix anar un dia a classe amb el hijab i les reaccions no es van fer esperar: "la profe em va fer sortir fora i em va dir que em tregués això del cap, ja que el que volia era cridar l'atenció, i li vaig preguntar, perquè ho dius? i va dir que estava prohibit i a mi em va fer molta ràbia però vaig pensar que el més correcte era treure-m'ho per no tenir problemes". A partir d'aquí, a l'etapa de secundària li esperaven episodis en la mateixa línia, comenta que els seus docents no només

els hi mostraven els seu desacord de portar el hijab dins de l'aula sinó que es basaven en normes que no estaven explícites. "I clar, nosaltres sabíem que no estava escrit en cap lloc però ens havíem d'adaptar". Poc a poc però, en aquesta segona etapa va decidir portar-ho un dia a classe i, al veure que ja no li deien res, altres noies en la mateixa condició es van animar. Quan els docents van veure que "ens havíem rebel·lat" van decidir fer una sèrie de normes com ara; "prescindir del hijab en aules de tecnologia; en el laboratori; educació física i als exàmens". No entenien aquesta posició "tan arbitrària" però si volien graduar-se havien de seguir les normes. "Personalment considero que durant la meua estada a l'ESO i a Batxillerat he rebut un tracte discriminatori pel hijab, ja que ningú mai es va molestar ni un dia a informar-se sobre el motiu pel qual el portàvem, només ens atacaven i feien sentir diferents". Tot això canvia a la universitat, on diu que "ja no em miren estrany ni em sento discriminada, em tracten com una més, el hijab no és cap problema, és tot diferent".

ÀMBIT LABORAL

En l'àmbit laboral tot i que no té gaire experiència, sí que recorda un dia que va anar a una entrevista on s'oferia una feina de cara al públic, li van plantejar que: "el lloc es teu si et treus el mocador. I clar, tinc por que quan acabi la carrera no m'acceptin en cap lloc de treball i crec que també una de les meves pors no sé... és en plan no em veig representada en les institucions, saps? no hi ha gent com nosaltres i suposo que això fa que tampoc em senti catalana, necessitem més referents de la nostra comunitat."

PROCÉS DE CREACIÓ IDENTITÀRIA

L'entrevistada continua explicant que tot i que exteriorment ha sabut marcar la diferència entre allò que pertany al país on ha nascut i allò que forma part del país de procedència dels seus progenitors "sempre he tingut crisi identitària, de fet el meu treball de recerca de 2n de Batxillerat anava sobre aquest tema... em sento dels dos llocs, no podria dir 100% que sóc catalana o 100% gambiana, no sóc ni d'aquí ni d'allà... si aquí algú em pregunta d'on sóc jo no dic que sóc catalana perquè no vull que em rebutgin ni em diguin que no puc ser catalana ni espanyola, em fa por i em sento incòmode de dir que sóc catalana per la meua aparença. Em fa por que algú em reclami i encara que he nascut aquí, he crescut aquí no em sento catalana. Internament crec que mai em sentiré integrada en els dos llocs." En aquest punt de l'entrevista, la protagonista es va emocionar i ens va explicar una anècdota que l'ha marcada molt i es que l'any 2012 era la primera vegada que va viatjar a Gàmbia. Allà, és costum que et preguntin del poble on ets. Quan ella contestava amb el de procedència dels seus pares, comenta que li deien "no no, tu no sembles d'allà. Era com que constantment necessitaven que respongués que venia d'Espanya. "No em veien igual que a ells". Recorda la seva estada allà com anar de viatge a un país estranger quan el que ella volia era tot el contrari: sentir-se

com a casa. No entenia com tot i tenir la mateixa aparença física, vestimenta i llengua, no la veiessin com a una igual. “Arribava un punt que em plantejava, vale no m’accepten 100% a Espanya però aquí tampoc. Em fa ràbia perquè jo no he decidit on néixer, si hagués nascut a Gàmbia tot això no ho sentiria, em fan sentir com si hagués nascut en el lloc equivocat constantment... Jo personalment m’ho agafo com un repte: he nascut aquí però originàriament sóc d’allà i ho haig d’acceptar, però tot i així tens sentiments que no saps que fer amb ells... he sentit coses i m’ho agafo en positiu perquè sinó la convivència és impossible.”

ALTRES

Una experiència de caire racista que recorda és en el bus un dia que va anar a pagar amb la targeta de família nombrosa i un senyor va cridar “perquè a aquests els hi fan descomptes i no a nosaltres, sempre igual” i acaba afirmant que “són coses que dificulten la convivència”. Tot i així ella conclou que “crec en una inclusió social futura però actualment crec que estem de camí, encara no hem arribat a la meta. Hi ha associacions, ens fem més visibles i bàsicament estem en un camí i en un procés i ens hem de fer veure molt més i la gent ha d’obrir més els ulls”.

Història de vida 2

La segona entrevistada és una dona de vint-i-dos anys nascuda a Granollers. Els seus pares són d’origen gambià i van emigrar a Catalunya a la dècada dels vuitanta. Ella té set germans i tots, excepte el més gran, viuen en territori nacional.

ÀMBIT EDUCATIU

No té gaires records de la seva etapa a educació infantil i primària, ja que ella va passar la major part d’aquest a Gàmbia. Però va retornar justament quan havia de començar 1r d’ESO. Va anar a una aula d’acollida i relata molt mala experiència en l’atenció dels docents: “no me trataban como a una igual y no sabes lo que me cabreaba eso. Que había pasado mucho tiempo en Gambia, pero ¿qué pasa, que por haber estado allí no tenía el nivel? Venga ya...”. Comenta que al cap d’uns mesos va passar a formar part de l’aula ordinària i allà la situació tampoc va canviar gaire. “No me decían las cosas directamente a la cara pero sabía que no les gustaba mi presencia allí... solo tenía que ver sus miradas y hasta algunos compañeros me preguntaban: ¿qué pasa si te quito esto? A ver que yo entiendo que al ser la única negra en clase y además con el velo pues que les sorprendiera un poco y eso pero había muchas cosas que sobraban y los profes al igual y decían algo”. Relata que no va tenir una bona experiència i de fet, només tenia una amiga en tota la classe: “la única que no me juzgaba”.

A 4t d'ESO abans de plantejar-se si realitzar cicle formatiu o batxillerat, ja l'havien posat en el formulari de cicles: "tampoco me había planteado mucho hacer bachillerato eh, pero casi casi que no tuve la oportunidad de hacerlo". Després de l'estada a l'ESO i ara ja acabant el cicle superior, considera que hi ha molta diferència en el tracte. "Los profes que he tenido tanto en el ciclo medio como en el superior y el CAS no me han hecho sentir distinta por nada del mundo, he sido y soy una más sin dudarlo. Aquí no hay tanta... a ver cómo lo digo, segregación. Todos juntos y a una y ya está."

ÀMBIT LABORAL

En l'àmbit laboral comenta que sí que ha tingut moltes experiències però que en voldria destacar dos. La primera, en una entrevista a una ETT on li van dir "buscan a negros porque trabajan más". Diu que no va respondre però li va sorprendre "el descarro con el que me lo dijo". En aquesta mateixa, l'entrevistadora li deia que "pero no les gusta eso del pañuelo... ¿te lo podrías quitar?". Comenta que era estiu i necessitava treballar i va accedir a fer-ho, però que és trist que s'aprofitin d'aquest tipus de situacions quan un està més vulnerable. A més, tampoc entén perquè es tan difícil entendre que forma part d'ella, de la seva persona i que sempre serà així encara que s'ho tregui durant les vuit hores que vagi a treballar. Comenta que recorda aquesta experiència "por todo lo que me dijo y lo poco que actué... quizás les dejé entender que no pasaba nada si usaban mi ser negra y no me dejaban llevar velo... pero es que, ¿qué hago si necesito trabajar? pues acatar un poco... uff que rabia". L'altre situació que recorda va passar tot el contrari. Eren les pràctiques del grau superior i havien de realitzar una entrevista prèviament. Comenta que hi va anar amb hijab i tot va sortir bé i al cap d'una setmana, la van trucar dient que ja podia començar. Relata que el primer dia que hi va anar, la tutora que li van assignar va dir: "no pots estar amb el mocador al laboratori" i ella va contestar "per què? quan vaig venir a l'entrevista ningú em va dir res", ella va seguir contestant que "no era gaire segur i que s'ho fes mirar..." Després d'aquesta escena, comenta que va anar a parlar amb el departament de recursos humans i li van dir que no hi havia cap problema: "¿te imaginas que no le hubiera dicho nada? por eso me da tanta rabia lo de la ETT... es que me lo hubiera quitado sin cuestionarlo eh cuando realmente no hacía falta. A ver el trato con la tutora bien, lo único que no entendí ese comentario...".

PROCÉS DE CREACIÓ IDENTITÀRIA

Pel que fa a la seva identitat, comenta que ella no té gaires problemes a l'hora de definir-la, si li pregunten sempre dirà que és de Gàmbia tot i haver nascut aquí. "A ver, me pasé siete años en Gambia y al principio sí que me sentía un poco diferente, pero al año ya me empecé a acostumbrar y ya está. Si digo que soy de allí es porque aquí nunca me han hecho sentir española. Tengo nacionalidad tengo todo, pero ¿y qué? es un papel que a nadie le importa."

Siempre verán mi DNI de verdad: mi color de piel”. Comenta que algun cop si que li molesta el fet de no poder dir que és espanyola o catalana sense que això suposi un conflicte intern en ella mateixa i cap als altres perquè sempre serà “la negra”. Però en termes generals, considera que és una gambiana nascuda en territori espanyol i que això potser algun dia canviarà, però no creu.

ALTRES

Quan a anècdotes, recorda com a l'estiu a Barcelona passejant algun cop li han dit “¿no tienes calor con eso? uff yo me moriría”. Sinceramente eso de sentirse parte de aquí o no ser diferente creo que en España es imposible al menos por ahora.”

Conclou dient que espera que els seus fills no pateixin com ho ha fet ella i que el que probablement ens fa falta a “la comunidad negra” és el tenir referents i veure'ns més representats “para que nos respeten... pero ¿cómo seremos referentes si no nos dan la oportunidad?”.

Història de vida 3

La tercera entrevistada és una dona de vint anys nascuda a Calella. Els seus pares són d'origen gambià i van emigrar a Catalunya a principis de la dècada dels noranta. Ella té tres germans i tots, excepte el més gran, viuen a Pineda de Mar. Ella constata que mai no ha tingut cap problema dins de l'entorn familiar perquè “he sabut adaptar-me a la mentalitat dels meus pares i a la d'aquí”.

ÀMBIT EDUCATIU

L'etapa d'educació infantil i primària la recorda amb molt bons moments, “era una més”. Tot això va canviar al segon curs de l'ESO quan decideix portar el hijab, a partir d'aquí i durant tot el curs relata que se sentia incòmode i que sabia que parlaven d'ella d'amagades. Es més, comenta que tot aquest rebuig es patentava a l'hora de formar grups, ja que era com que “els blancs amb els blancs i els negres, marroquins i sud-americans junts. “Quan no portava el hijab no hi parava atenció en aquestes coses però després, ho notava massa”. Parla també d'una segregació coneguda pels docents però sense cap resposta per fer-hi front. Recorda quatre experiències significatives en l'àmbit educatiu:

1. Un company de classe de l'ESO fent comentaris respecte a que “me parece mal que los africanos vengan a abrir sus tiendas aquí. ¿A caso nosotros vamos a sus países a vender nuestros productos? pues ya está”. Relata la incomoditat que li va suposar i la negativa del docent a mediar tot i haver escoltat el comentari. “Penso que em deixaven una mica de banda”.

2. “Algunes companyes marroquines i negres no han fet batxillerat perquè l’orientadora i alguns profes els hi ha dit que no estaven capacitades. Jo per sort no he hagut de passar això però sí que em fa ràbia tot plegat”
3. Un professor a 2n de batxillerat comentant que “mai heu d’anar a viure a l’Àfrica subsahariana”, la protagonista continua comentant que “a sobre sap que sóc d’origen gambià perquè ho hem parlat algun cop. Vaig anar a parlar amb el director dient que sempre fa comentaris racistes a classe i em mira a mi... el director em va dir “si ho fa de broma”, perdona? ho vaig deixar allà perquè tot i queixar-me ningú em feia cas”.
4. “A la universitat un professor parlant de l’organització territorial em va preguntar davant de tota la classe “tu ja tens la nacionalitat?” i jo li vaig respondre “he nascut aquí”. Em sembla que ha plantejat malament la pregunta, una pregunta fora de lloc i després alguns companys em van estar comentant que havia estat molt *borde* amb ell i es que a sobre m’havia de sentir malament perquè ell hagués formulat malament la pregunta.”

La protagonista conclou que es tracta de quelcom estructural, que si la havien tractat així és “per l’existència d’un racisme implícit que condiciona les nostres vides”.

ÀMBIT LABORAL

Pel que fa a l’àmbit laboral, comenta que algun cop sí que s’ha hagut de treure el hijab per poder accedir a una feina que en aquell moment necessitava. Un episodi racista que va patir en un lloc de treball va ser quan una senyora li va comentar “me muero si tengo una sobrina negra”, relata que li va sorprendre tant el comentari que no va saber com respondre. A més, una altra situació racista que recorda que li ha explicat la seva mare, és quan aquesta a principis de l’any 2000 va anar a buscar feina en un hotel i la recepcionista li va comentar “no queremos trabajando a chicas de tu color”. “És com súper estructural tot i arriba un punt que cansa.”

PROCÉS DE CREACIÓ IDENTITÀRIA

“El mes de febrer passat vaig anar a passar dues setmanes a Gàmbia i m’adono que sóc tan diferent tant aquí com allà, no encaixo vull dir.” Relata que feia l’esforç de sentir-se una més però sense èxit. “Si et dic la veritat, al cap i a la fi em sento com més d’aquí perquè vulguis o no tinc una estabilitat que allà sé que no tinc: pares, amics, estudis... considero que molts cops he patit crisi identitària perquè jo realment quan era petita si que deia que era d’aquí, mai m’inclouïa en el grup de gambians... a l’ESO no sé perquè sí que em feien sentir que era de Gàmbia, llavors crec que anava per temporades”. Tot i així, comenta que és difícil no ser de cap lloc, que només les persones que ho pateixen són capaços d’entendre el buit que això suposa. Continua dient que “és trist perquè avui en dia tot està molt predeterminat i has de

ser d'una certa manera per poder encaixar... que hagi de lluitar per sentir-me inclosa on he nascut? a sobre a vegades ets insuficient, sento que haig d'estar demostrant que tot i ser negra i musulmana jo també puc”.

ALTRES

La protagonista relata que les institucions estan fetes per persones amb un perfil determinat: blanques i amb noms i cognoms concrets. “Les institucions tenen certa tendència a criminalitzar a perfils que no encaixen amb la societat espanyola”. A més, continua explicant que “Espanya és un estat laic, però jo crec que segueix sent molt cristiana, es parla de molta llibertat però aquesta no es veu en tots els àmbits. Veuen el nostre color de pell i és com si predisposessin les nostres actuacions. Crec que hi ha una certa barrera a l'hora de poder exercir la plena ciutadania... considero que encara hi ha molta feina a fer.”

Història de vida 4

La quarta entrevistada és una dona de vint-i-dos anys nascuda a Granollers. Els seus pares són d'origen senegalès i van emigrar a Catalunya a la dècada dels vuitanta. Ella té quatre germans i actualment tots viuen en territori nacional. Constata que mai no ha tingut problemes dins de l'entorn familiar perquè “creo que he sabido interiorizar bien lo que pertenece aquí y lo que pertenece al país de origen de mis padres, he tenido que adaptarme”

ÀMBIT EDUCATIU

Recorda la seva estada a educació infantil i primer cicle de primària com una etapa entranyable. A partir del segon cicle sí que comença a notar certa tendència a la marginació a les persones racialitzades: “si se hacía algún cumpleaños no nos invitaban y si lo hacían era porque era en el parque. Allí empecé a notar grandes diferencias de clases sociales, pero sobre todo por el color de piel.” Relata una estada dura i complicada perquè a més “en sexto de primaria empezó el bullying por mi pelo y por mi manera de vestir.” Aquest bullying es va fer més patent durant l'etapa de secundària i davant la ignorància dels professors, tot i que ella comenta que eren conscients de la seva situació, va fer que “tuviera la autoestima por los suelos, llegaba a casa y no quería hacer nada. Mi rendimiento académico obviamente bajó y tampoco le contaba nada a mis padres, me sentía hasta culpable”. La protagonista ens continua explicant que “me discriminaban por el tema económico e incluso me decían “¿te lo paga la Generalitat no?”, cuando se hacían grupos en clase nadie quería ir conmigo, me marginaban y recriminaban todo: mi color de piel, mi pelo... sigo pensando que los profesores de secundaria no están preparados para la diversidad en clase.” Acabant l'ESO comenta que tampoc va rebre gaire recolzament per fer batxillerat perquè “me decían que para hacer un bachillerato era muy complicado y tal y me harté de repetir que haría bachillerato porque

quería ir a la uni y al final lo hice aunque no les gustó que tomara yo mis decisiones, que un ciclo era más fácil para mí decían”. A batxillerat va decidir posar-se el hijab i relata que “era un reto para mí porque así tenía que demostrar que era capaz.” En general, excepte per certes circumstàncies, no recorda episodis que l'hagin marcada. La universitat és per ella la millor etapa de totes “en la uni ha sido donde más cómoda me he sentido, he podido llevar mi hijab sin ninguna dificultad porque hay tantas nacionalidades que a la gente le da igual. Tu allí vas, tomas tus apuntes y te vas para casa, a nadie le importa nada más.”

ÀMBIT LABORAL

En l'àmbit laboral comenta que les úniques vegades que ha pogut treballar amb el hijab a la setmana se l'ha hagut de treure per queixes dels encarregats o companys. “Alguna vez hasta me dijeron “representas una marca aquí no tu religión”. Yo callaba y trabajé porque lo necesitaba y quizás ese fuera mi error... ¿tan difícil es entender que forma parte de mí?”

PROCÉS DE CREACIÓ IDENTITÀRIA

L'entrevistada continua explicant que creu haver tingut crisi identitària en el passat i sobretot quan va començar a ser conscient del racisme, però que actualment no en pateix. “Me considero senegalesa. Si me preguntas de dónde soy te diré que senegalesa nacida en España. No por nada sino porque considero que allí no se le da tanto valor a mi color de piel y aquí constantemente me lo recuerdan. Aun así sé que en Senegal encajar no encajaré nunca y sí que me siento un poco fuera de lugar porque es como si hubiera nacido en una pecera y me metieran en el mar. Al menos allí no me trataran de “la europea” simplemente que no he nacido allí, en cambio en España sí que seré siempre la africana. Creo que parte de este sentimiento ha estado por cómo me han tratado allí y el recibimiento que me han dado. Allí no destaco por mi piel sino que por mi procedencia y no lo veo conflictivo porque es una realidad.”

ALTRES

Ella conclou que “a las instituciones a las que hemos tenido que asistir se han creado partiendo del racismo y en sí ya lo son. Los profesores que te contaba han sido eso, productos de lo denominado racismo institucional. Nos hacen subordinarnos porque siempre seremos diferentes y no cumpliremos el perfil. Aunque tengas un DNI eso no lo ven, sólo verán tu color de piel, te limitaran y no te dejaran ejercer tu ciudadanía.... joder es una deshumanización porque tú te crees que si existiera la inclusión social tu y yo ya estaríamos incluidas, ya seríamos sociedad española, no se hablaría de afrodescendientes y si se hablara no de forma negativa. Tendremos que convertirnos en referentes supongo y demostrar que nosotras también podemos.”

Història de vida 5

La cinquena i última entrevistada és una dona de vint anys nascuda a Banyoles. Els seus pares són d'origen gambià i van emigrar a Catalunya a la dècada dels noranta. Ella té sis germans i actualment tots viuen en territori nacional. Considera que tant ella com els seus han sabut adaptar-se “als dos mons que ens han envoltat i hem après a ser nosaltres mateixos tot i que no sempre sigui fàcil”.

ÀMBIT EDUCATIU

En relació amb la seva formació, la protagonista comenta que les persones que l'han ajudat més en aquest recorregut han estat els seus progenitors, explica que sens dubte, gràcies a ells ha pogut fer front a les situacions adverses que se li han anat presentant al llarg del camí. “Els meus pares sempre han tingut clar que els estudis són el primer, el lema del meu pare sempre ha estat: o estudies aquí Espanya o estudies a Gàmbia, però el meu fill no serà un ignorant. Per ell la nostra formació és el més important, no importa si són estudis alcorànics o estudis universitaris, però tindràs estudis per mínims que siguin per la teva supervivència.” Ella recorda la seva etapa a infantil i primària com un moment de felicitat; “molts amics, bons professors i bones notes”. A secundària les reaccions no van tardar en arribar quan decideix portar el hijab, “les mirades despectives, professors que llencen indirectes, bueno... cansada n'estava, però més orgullosa feia que el portés. Per mi no ha estat un repte, sinó que el vel m'ha ajudat a tenir l'autoestima i la seguretat que els meus companys no em feien sentir”. A batxillerat recorda un episodi concret que comenta que l'ha marcada: una professora li volia suspendre examen per negar-se a treure's el hijab, la va enviar amb la cap d'estudis, i aquesta va comentar que no tenia dret a suspendre-la si ja quedava clar que no portava res a les orelles. “Però què hagués passat si jo no m'hagués negat? en moments com aquests te n'adones de quina classe de companys de classe tens, si simplement riuen amb tu o si es preocupen pels teus drets i et donen suport. Per sort, dels trenta alumnes que érem a l'aula almenys cinc estaven de la meva part. Això sí, sempre he hagut de fer front a comentaris micro-racistes o a situacions de racisme encobert per part d'alguns companys. Però per contra, trobo que estem aconseguint moltes coses pel que fa a les universitats, ningú et jutja perquè portis el vel, diguem que comença a normalitzar-se a les aules i això és un petit avenç”.

ÀMBIT LABORAL

En l'àmbit laboral comenta que "sovint penso en la frustració i por que podria sentir un cop acabi la carrera i trobar-me amb què no puc treballar del que vull si no em trec el vel... tot i així sé que és millor adoptar una actitud positiva". Explica que ha fet diferents proves a empreses i sempre ha sigut una objecció el hijab però "actualment treballo de cambrera i em deixen portar el vel, fa 3 anys no m'ho hagués cregut, llavors anem pel camí correcte però encara ens queda camí per recórrer."

PROCÉS DE CREACIÓ IDENTITÀRIA

Pel que fa al procés de creació identitària, la protagonista ens continuarà explicant que: "És cert que sóc una afro-catalana de Banyoles, però també sento que les meves arrels tenen un pes molt important en la meva formació com a jove i en la meua manera de veure el món i interactuar. Em familiaritzo moltíssim amb el l'arròs típic de la mare cada dia, a l'escoltar històries succeïdes a la regió de Kantora, m'imagino a mi mateixa en cada lloc visquent aquestes coses, però també em sento part de la Festa de Sant Martirià que es realitza a Banyoles o la Fira de l'Aloja. Llavors aquesta pregunta m'obliga a limitar la meua identitat, no em deixa ser dels dos llocs, m'obliga a escollir un dels dos la qual cosa és molt difícil. Però no acaba aquí, esculli el que esculli hi haurà algú que no em creurà... Mira si dic que sóc de Gàmbia, els meus parells de Gàmbia em consideraran sempre com a Europea home perquè hi he nascut i hi he crescut. Però si vinc a Catalunya i dic que sóc catalana, no em creurà ningú, em seguiran preguntant de forma no molt sùbtil d'on sóc, per així explicar-se perquè sóc negra. Llavors la meua identitat o sentiment de pertinença al lloc on he nascut queda qüestionada sempre i reduïda al meu color de pell. Tal fet provoca un caos intern... sents que no acabes de ser d'aquí, però tampoc ho ets d'allà. Llavors nosaltres com afrodescendents, d'on som? Ens continua comentant que "pot ser em costarà sempre definir d'on sóc, però sempre tindrè clar qui sóc, d'on vinc, i cap on vaig. Sóc una dona, negra, catalana i musulmana. Els meus orígens són els que m'han donat aquest meravellós color de pell que tant em caracteritza i em fa destacar a les aules abans faci alguna intervenció."

ALTRES

La nostra entrevistada conclou que "no crec en la inclusió social pel moment, però probablement dintre de cinquanta anys sí, quan nosaltres, els d'ara, fem servir la nostra trajectòria de manera resilient i fem moltes accions socials".

4.2 Aprenentatges derivats de les històries de vida

En aquesta part tindrem en compte les dimensions d'anàlisi utilitzades en la transcripció de les històries de vida, valorarem els elements que es reproduïxen i les discrepàncies, en farem una lectura horitzontal i n'extreurem conclusions.

Quan a l'àmbit **educatiu**, les observacions extretes de manera generalitzada, mostren el següent:

Etapa	Sentiment de pertinença dins l'aula	Situacions racistes i xenòfobes	Islamofòbia	Segregació escolar
Primer cicle d'educació primària	Positiu	Negatiu	Negatiu	Negatiu
Segon cicle d'educació primària	En procés de canvi	Positiu	Negatiu	En procés de canvi
Educació Secundària Obligatòria	Negatiu	Positiu	Positiu	Positiu
Batxillerat	Negatiu	Positiu	Positiu	Positiu
Cicle Formatiu de Grau Mig (CFGM), Cicle Formatiu de Grau Superior (CFGS) i estudis universitaris	Positiu	Negatiu	Negatiu	Negatiu

Positiu	
En procés de canvi	
Negatiu	

Hem pogut analitzar que totes les participants recorden, almenys fins al primer cicle d'educació primària, una bona estada a l'escola. La majoria de situacions racistes i islamòfobes es donen a partir del segon cicle de primària i continuen vigents fins a la finalització de les etapes de secundària i/o batxillerat. En el segon cicle de primària, sí que comencen a valorar certa tendència a la segregació, fet que afecta al seu sentiment de pertinença. A l'ESO i batxillerat aquestes situacions es patenten i cal sumar-li, a més, la islamofòbia generada per la decisió de portar el hijab. Les nostres protagonistes critiquen de manera generalitzada la posició que adopta el professorat i el no impedir la reproducció de les mateixes.

En els cicles formatius i estudis universitaris, les entrevistades afirmen un canvi total de paradigma: senten que ja no se les valora tant pel color de pell o les impressions que es té d'elles sinó per les seves capacitats.

Quan a l'àmbit **laboral**, les nostres protagonistes relaten situacions racistes que han ocorregut amb la direcció de l'empresa, clients i/o companys. Tot i així, podem valorar que al centre dels micro-racismes hi ha un component comú: la islamòfobia. Pel que fa aquest últim terme, vegem el següent esquema on es reflecteix de manera generalitzada, diverses situacions que les entrevistades han experimentat en alguna ocasió en major o menor mesura:

Situació 1	Realització de l'entrevista → passa a la següent fase accedeix a treure's el hijab → CONTRACTADA
Situació 2	Realització de l'entrevista → passa a la següent fase no accedeix a treure's el hijab → CONTRACTADA
Situació 3	Realització de l'entrevista → passa a la següent fase no accedeix a treure's el hijab → NO ÉS CONTRACTADA
Situació 4	Realització de l'entrevista → passa a la següent fase no es comenta el tema del hijab → queixes dues opcions → accedeix a treure's el hijab → es acomiadada

La situació 1 i 3 les podem categoritzar com les més comunes. A la primera circumstància cal afegir-hi un component econòmic que causa, moltes vegades, que s'acceptin les directrius que marquen les empreses tal i com ens han comentat les nostres protagonistes. A la tercera, davant la negativa de retirar-se el hijab, ja no es valora seguir amb el procediment i per tant, no són contractades.

La situació 2 i 4 esdevenen les menys probables. A la segona, davant la negativa de privar-se de l'ús del hijab, es valora igualment continuar amb el procés de selecció i són contractades. Precisament per aquest motiu, des del nostre punt de vista, es tracta de de la circumstància més rellevant pel que fa al comportament de les entrevistades: no treure's el hijab perquè forma part de la seva persona i en tant que així, procurar per exterioritzar-ho. Sempre valorant, però, que hi ha una sèrie de condicions socioeconòmiques que reforçaran

o no aquesta acció. A la quarta, en canvi, es generen una sèrie de conflictes interns que desemboquen en les situacions 1 i 3:

accedeix a treure's el hijab → continua

no accedeix a treure's el hijab → no continua

També, creiem necessari tenir en compte les perspectives de futur que tenen les nostres entrevistades respecte al mercat laboral: totes elles exterioritzen certa por un cop finalitzin els estudis a l'hora de procedir amb la recerca de feina i que no es tinguin en compte les seves competències sinó el hijab i/o el seu color de pell. Tot i així, se senten esperançades i creuen que probablement totes aquestes barreres existeixin en l'actualitat però que depèn d'elles que aquesta realitat canviï.

Quan al **procés de creació identitària**, procedirem a dividir la valoració en tres categories:

- Com viuen internament la seva identitat:

Nº entrevistada	1	2	3	4	5
Sentiment de pertinença respecte al país on ha nascut	Red	Red	Red	Red	Green
Sentiment de pertinença respecte al país de procedència dels progenitors	Red	Green	Red	Green	Green
Crisi identitària	Green	Red	Green	Red	Green

- Com creuen que la societat percep la seva identitat en territori nacional:

Nº entrevistada	1	2	3	4	5
Sentiment de pertinença respecte al país on ha nascut	Red	Red	Red	Red	Red
Sentiment de pertinença respecte al país de procedència dels progenitors	Green	Green	Green	Green	Green

- Com creuen que la societat percep la seva identitat en el país de procedència dels progenitors:

Nº entrevistada	1	2	3	4	5
Sentiment de pertinença respecte al país on ha nascut	Green	Red	Green	Red	Green
Sentiment de pertinença respecte al país de procedència dels progenitors	Red	Green	Red	Green	Green

Observacions:

- Les entrevistades 1 i 3 presenten situacions semblants: consideren que no se senten del país on han nascut ni el de procedència dels seus progenitors. Podem determinar,

doncs, que aquesta dicotomia alimenta el seu sentiment de no pertànyer a cap indret, fet que agreuja en una crisi identitària.

- Les entrevistades 2 i 4, en canvi, senten que el país de procedència dels seus progenitors és el seu. No tenen cap problema en definir que són d'allà perquè així els hi han fet sentir, diuen, a diferència del país on han nascut.
- L'entrevistada 5 presenta una situació completament diferent: valora que tot i la complexitat interna que li suposa, se sent tant del país on ha nascut com la dels seus progenitors. No obstant, el qüestionament social sobre el seu sentiment de pertinença, li genera crisi identitària.

Per finalitzar aquesta darrera part d'anàlisi de les variables, trobem essencial fer referència a dues de les terminologies que més han al·ludit les nostres protagonistes, reunint les idees principals que han exposat i les seves respectives expectatives de futur.

Racisme institucional

- **Versió actual** ~~es~~ tracta de quelcom estructural, ja que les institucions han estat creades des del seu inici amb una vessant racista que criminalitza als perfils de persones racialitzades. Així doncs, tots els agents socials estaran impregnats d'aquest independentment de quina sigui la seva situació administrativa; on s'hagi nascut o on es pretengui viure.
- **Expectatives de futur** → si les persones que pateixen aquesta criminalització utilitzen la seva trajectòria de manera resilient, es podrà aconseguir representació en molts àmbits de la vida pública, normalitzant la presència de persones racialitzades i, d'aquesta manera, esdevenint persones referents per les futures generacions. Per fer-ho, les primeres generacions hauran de portar a terme una doble lluita: per una banda, demostrar que són capaços de fer les mateixes pràctiques que els seus parells no racialitzats i per altra, fer-se un lloc en aquells espais on no hi hagi la seva presència.

Inclusió social

- **Versió actual** → valoren que és quelcom intangible, ja que de no ser així estarien incloses i se sentirien part de la societat catalana i espanyola. Tot i així, no neguen que s'estigui aconseguint incidir i variar certes realitats a través d'associacions, ja que la diversitat obliga a canviar els estàndards establerts.
- **Expectatives de futur** → es creu en una societat inclusiva a tots els nivells de la vida social on hom no hagi de sentir-se diferent en cap àmbit. Al·ludeixen també a la necessitat d'emprendre accions que permetin la seva consecució i valoren que

aproximadament es tardarà entre vint i cinquanta anys a aconseguir una inclusió social completa a Catalunya.

D'aquesta manera i un cop finalitzada l'anàlisi de les variables de les entrevistes que hem realitzat, procedirem amb les conclusions.

5. Conclusions

Després de realitzar el present estudi, en aquest apartat procedirem amb les conclusions. En aquest darrer apartat resumirem els principals continguts del TFG, com també en subratllarem algunes implicacions pel Treball Social.

L'objectiu que ha guiat el treball ha anat encaminat en tot moment a respondre la pregunta de recerca plantejada inicialment: com viuen les dones, negres, filles de persones migrades i musulmanes amb hijab nascudes a Catalunya? Per fer-ho, hem conceptualitzat els diferents aspectes relacionats amb l'objecte d'anàlisi i hem determinat les possibles conseqüències del fenomen. D'aquesta manera, hem pogut conèixer la realitat que viuen les nostres entrevistades des d'una perspectiva analítica.

La fonamentació teòrica, el coneixement dels fluxos migratoris i l'estudi de la incidència dels mitjans de comunicació en la formació dels discursos ens ha permès tenir una visió amplia i general de l'objecte d'anàlisi. És important tenir en compte cada aspecte per entendre la seva incidència en l'actualitat i com, en conseqüència, afecta a la vida de les persones que pateixen les diferents formes de discriminació.

També hem analitzat, mitjançant l'eina qualitativa de les històries de vida, de quina manera es traslladen a la pràctica els discursos racistes, xenòfobs i islamòfobs. Per fer-ho, hem realitzat entrevistes a cinc dones, negres, filles de persones migrades i musulmanes amb hijab amb la finalitat de mostrar la realitat mitjançant les seves experiències vitals. Les dimensions d'anàlisi seleccionades s'han centrat en tres aspectes principals: l'àmbit laboral, la dimensió educativa i procés de creació identitària. En l'apartat anterior 4.2 hem fet una anàlisi concreta de cadascuna d'elles i hem identificat un component comú: el racisme i com aquest es presenta en diferents àrees de la vida en societat de les persones racialitzades; complicant la convivència pacífica en un país cada cop més complex i divers. I és precisament en aquesta diversitat, on el treball social hi troba la seva raó de ser.

La migració suposa per un país un profund replantejament de les seves estructures i això, sens dubte, es nota de manera molt rellevant en l'acció social. En una societat tan diversa com la nostra, és vital que des de la intervenció social es doni visibilitat a aquestes dificultats i, sobretot, s'ofereixin respostes.

Cal tenir en compte també que diferents escenaris socials suposen un gran repte pels professionals del tercer sector, ja que han de fer front a noves realitats, nous paradigmes, noves maneres de fer, de sentir i d'entendre el món. Unes formes allunyades de les idees etnocèntriques i amb l'obligació de desenvolupar una capacitat crítica, observadora i respectuosa davant d'allò que es desconeix o no es percep com a propi.

Els professionals destinats a l'acció social probablement haurem de formar-nos més que els nostres antecessors, tenint en compte que el flux migratori ha obert nous interrogants a qüestions que ja es donaven per tancades. El paper del treballador social passa a ser fonamental en termes d'inclusió, justícia social i interculturalitat. Tot i així, cal tenir en compte que el marc on el professional portarà a terme la seva praxi ve condicionat per un sistema econòmic, polític i sociocultural que propiciarà una sèrie de pràctiques inclusives però n'obviarà d'altres, complicant així l'exercici de la mateixa. Per tant, creiem que des del treball social, ara més que mai, hem de fer prevaldre la nostra professió com quelcom essencial per construir societats diverses i inclusives que permetin desenvolupar un bon nucli convivencial. I mai no ho aconseguirem sense tenir en compte l'experiència personal d'aquells que en pateixen les seves conseqüències.

Finalment, per acabar, adjuntarem un text escrit per nosaltres mateixes, expressant tot el que ens ha suggerit aquest procés.

Empoderades

Mirant-nos els ulls, em va recórrer un calfred per tot el cos. La manera que tenies de transmetre cada paraula, em va despertar un infinit mar de sentiments. I amb un únic desig: tan de bo entendre què et succeeix.

Tu que no perds l'esperança quan tot va en contra, tu que has de demostrar més que els teus parells no racialitzats, tu que et vas emocionar recordant i em vas fer viure la teva experiència.

Tu que no entens un sistema complex, tu que tantes vegades has hagut d'oblidar el teu valor i encaixar en la percepció de l'altre.

A tu que t'han ensenyat que existeix una barrera entre vosaltres i nosaltres. I encara així, advoques per traspasar-la.

Tu que encapçales una guerra interna, tu que no et sents d'aquí ni d'allà i que no entens perquè has d'escollir.

Tu que malgrat tot, et mantens serena i amb ganes de continuar.

T'agraeixo la teva valentia i sinceritat, admirables a ulls que saben contemplar.

Gràcies per ser valentes, denunciar, i cridar als quatre vents:

Lluitarem fins al final!

6. Referències bibliogràfiques

- **Bibliografia:**

- Abad, L. V. (1993). *La educación intercultural como propuesta de integración. Inmigración, pluralismo y tolerancia*, 1-28. Madrid: Editorial Popular
- Aja, E., Carbonell, F., Ioé, C., Funes, J., & Vila, I. (1999). *La inmigración extranjera en España. Los retos educativos*. Barcelona: Fundació LaCaixa
- Alba, Santiago (2015). *Islamofobia. Nosotros, los otros, el miedo*. Barcelona: Icaria Editorial
- Bayraklı, E., & Hafez, F. (Eds.). (2018). *European Islamophobia Report: 2017*. Estambul: Seta
- Blanco, M. (2011). "Investigación narrativa: una forma de generación de conocimientos", *Argumentos*, 24(67), 135-156.
- El - Madkouri, M. (2006), *El Otro entre Nosotros: el musulmán en la prensa*. Alicante: CAM-Obra Social
- Martín, G. (2012). *La islamofobia inconsciente*. Madrid: Casa Árabe-IEAM.
- Muñoz, G. M., & Grosfoguel, R. (eds.). (2012). *La islamofobia a debate: la genealogía del miedo al islam y la construcción de los discursos antiislámicos*. Madrid: Casa Árabe.

- Pascual de Sans, À. (2002). *Migracions a Catalunya: l'estat de la qüestió, 1975-2000*. Barcelona: Servei de Publicacions Bellaterra
- Perceval, J.M. (2013). *El racismo y la xenofobia. Excluir al diferente*. Madrid: Ediciones Cátedra
- Ribas, N. (1998). "Immigració a Catalunya als anys noranta, quelcom de nou?". *Revista Catalana de Sociologia*, número 6. 33-48.
- Said, E. (2005). *Cubriendo el islam. Cómo los medios de comunicación y los expertos determinan nuestra visión del resto del mundo*. Barcelona: Editorial Debate
- Salazar, R. (2009). "La nueva estrategia de control social. Miedo en los medios y terror en los espacios emergentes", *Quórum Académico*, vol. 6, núm. 2, julio-diciembre
- Segura, A. (2013). *Estados Unidos, el Islam y el nuevo orden mundial : de la crisis de los rehenes de 1979 a la primavera árabe*. Madrid: Alianza Editorial
- Todorov, A. (2000). "Context effects in national health surveys: Effects of preceding questions on reporting serious difficulty seeing and legal blindness", *The Public Opinion Quarterly*, 64(1), 65-76.
- Vives, N. (2009). *Racisme als centres educatius: eines per prevenir-lo i combatre'l*. Barcelona: Eumo Editorial/Fundació Jaume Bofill.

- **Webgrafia**

- Bofarull, J.M (2020). Processos migratoris a Espanya. Recuperat de: <https://geografiabatxillerat.wordpress.com/2014/12/15/processos-migratoris-a-espanya/>
- Departament de la Vicepresidència i d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya (2019). Recuperat de: <http://economia.gencat.cat/ca/ambits-actuacio/economia-catalana/trets/demografia-capital-huma-benestar/fluxos-migratoris/>

- Departament de Benestar Social i Família (2015). Recuperat de: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/col·leccions/ciudadania_i_immigracio/12recercaimmigracio7/recerca_immigracio_VII.pdf
- El Gharbaui, N. (2017). L'estigmatització de la dona musulmana pel vel. Recuperat de: <http://www.elperiodico.com/es/entre-todos/participacion/lestigmatitzacio-dona-musulmana-pel-vel-del-vel-152724>
- Gerehou, M. (2020). Qué es ser racializado. Recuperat de: https://www.eldiario.es/zonacritica/racializado_6_985911411.html
- Institut d'Estadística de Catalunya (2020). Recuperat de: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=245&lang=es>
- SOS Racisme (1989). Recuperat de: <http://www.sosracisme.org/>